

UDK: 355.426 (497.6 Banja Luka) "1993"
Pregledni rad

AKCIJA "SEPTEMBAR 93" – POBUNA VOJSKE REPUBLIKE SRPSKE U BANJOJ LUCI

Nikica Barić

Hrvatski institut za povijest, Zagreb, Republika Hrvatska

Apstrakt: U radu je uglavnom na temelju fragmentarno raspoloživih dokumenata Vojske Republike Srpske i memoarske literature prikazana akcija "Septembar 93". Bila je riječ o pobuni dijela jedinica Vojske Republike Srpske, koje su u rujnu 1993. preuzele kontrolu nad Banjom Lukom. Pobuna je okončana mirnim putem, bez žrtava. U radu se također pokušava objasniti koji bi mogli biti dublji politički razlozi zbog kojih je do te pobune i došlo.

Ključne riječi: Akcija "Septembar 93", Banja Luka, Republika Srpska, Vojska Republike Srpske, Radovan Karadžić, Ratko Mladić, Slobodan Milošević.

Abstract: The paper deals with the rebellion of some units of Army of Serb Republic that occurred in September 1993 in Banja Luka, during the war in Bosnia-Herzegovina. Publicly Serb soldiers rebelled against the widespread poverty and social problems in the Serb Republic. The crisis was resolved peacefully and units that took part in the rebellion withdrew from Banja Luka. The paper gives information about this event and gives possible answers to the political events that initiated the rebellion.

Key words: Action "September 93", Banja Luka, Serb Republic, Army of Serb Republic, Radovan Karadžić, Ratko Mladić, Slobodan Milošević.

U rujnu 1993. rat u Bosni i Hercegovini trajao je već duže od godinu dana. Tijekom 1992., u agresiji Jugoslavenske narodne armije (JNA), odnosno Srbije i Crne Gore, bosanskohercegovački Srbi zauzeli su najveći dio te države, te je na tom području uspostavljena vlast Republike Srpske. Međunarodna zajednica, odnosno Ujedinjeni narodi (UN) intervenirali su na rat u Bosni i Hercegovini i srpsko "etničko čišćenje" bošnjačkog i hrvatskog stanovništva na način da su novoproglašenoj Saveznoj Republici Jugoslaviji, odnosno Srbiji i Crnoj Gori nametnuli gospodarske sankcije i izolaciju. Na okončanju rata u Bosni i Hercegovini radila je i Međunarodna konferencija o bivšoj Jugoslaviji. Početkom 1993. supredsjedatelji te konferencije David Owen i Cyrus Vance ponudili su sukobljenim stranama svoj mirovni plan za Bosnu i Hercegovinu. No, on je propao zato jer se rukovodstvo Republike Srpske nije željelo odreći svoje državnosti i jer je plan predviđao da se Srbi moraju povući sa znatnih dijelova područja koja su zauzeli na početku rata.¹

U međuvremenu je Beograd sve snažnije osjećao posljedice međunarodnih sankcija i izolacije, te je gospodarsko i društveno stanje u SR Jugoslaviji tijekom 1993. postalo vrlo teško.² To je značilo da Beograd i srbijanski predsjednik Slobodan Milošević sve teže mogu neograničeno pomagati "zapadne" srpske republike, odnosno Republiku Srpsku, kao i Republiku Srpsku Krajinu (RSK), koja je proglašena krajem 1991. godine, tijekom rata u Hrvatskoj. Zato je i stanje u tim srpskim "državama", uspostavljenima po planovima Beograda i s osloncem na vojnu premoć JNA, postajalo sve teže.³

U takvim okolnostima 10. rujna 1993. u Banjoj Luci je došlo do pobune dijela pripadnika 1. krajiškog korpusa Vojske Republike Srpske (VRS). Pobunjenici su preuzeli nadzor nad gradom, a vodio ih je "Krizni štab" koji je pobunu prozvao akcijom "Septembar 93". Ostoja Zec, komandant Kriznog štaba, objavio je da je ta akcija pokrenuta zbog izuzetno teških uvjeta života srpskih vojnika i njihovih obitelji, dok se istovremeno u Banjoj Luci sve više šire "kriminal" i "ratno profiterstvo". Zato je cilj akcije "Septembar 93" da budu smijenjeni oni civilni i vojni predstav-

¹ David Owen, *Balkanska odiseja*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada, Hrvatski institut za povijest, 1998., 127-228.

² Slobodan Antonić, *Zarobljena zemlja, Srbija za vlade Slobodana Miloševića*. Beograd: Otkrovenje, 2002., 124-184.

³ Opširnije o RSK vidjeti: Nikica Barić, *Srpska pobuna u Hrvatskoj, 1990.-1995.*, Zagreb, Golden marketing - Tehnička knjiga, 2005.; Ozren Žunec, *Goli život, Socijetalne dimenzije pobune Srba u Hrvatskoj*, Svezak prvi i drugi, Zagreb, Demetra, 2007.

nici koji su svoje položaje iskoristili za stjecanje vlastite dobiti.⁴ Krizni štab je izolirao Predraga Radića, predsjednika općine Banja Luka, i Radoslava Vukića, predsjednika Srpske demokratske stranke u Banjoj Luci, a zaplijenjena je i dokumentacija "vojne i nacionalne bezbednosti". Krizni štab je 11. rujna izdao proglas u kojem je, među ostalim, navedeno:

"Banja Luko, ponosni grade junačke srpske Krajine. A od sutra, ako Bog da i glavni grade najmlađe i najljepše republike na svijetu, naše Republike Srpske. Jutros se u tvoj grad vratila ponovo radost. Došao je dio tvojih najboljih sinova, boraca sa prve borbene linije, mladića iz ratnog pakla, prekaljenih ratnika iz najtežih bitaka ovoga rata. Došli su, grade, da vrate dostojanstvo prvenstveno tebi, da te spasu od licemerja, nereda i kriminala, od korupcije i pljačke, a za sebe i svoje porodice da izbere samo skromno mjesto, koje im pripada pod slobodnim suncem ove od juče slobodne zemlje, koju su oni stvorili i platili svojim životima i životima svojih najboljih drugova, a uz ogromnu patnju i odricanja svog naroda".⁵

Zato sudionici akcije "Septembar 93", navedeno je dalje u proglasu, žele odati počast svojim poginulim suborcima, čije žrtve ne smiju biti zaboravljene. Oni žele vratiti "radost na tužna lica" roditelja i rodbine poginulih srpskih vojnika, kako bi oni znali da im "djeca nisu uzalud ginula". Također žele ohrabriti i pokrenuti "sve poštene i progresivne" snage srpskog naroda za borbu koja još stoji pred njim. Suborci sudionika akcije i dalje čuvaju linije fronte od napada neprijatelja, dok su oni sami stigli u Banju Luku da dobiju i "odsudnu bitku" za "dostojanstvo srpskog naroda":

"Ovi su momci ušli u grad bez ijednog ispaljenog metka, bez ijednog incidenta, bez ijedne kapi prolivene krvi, ovo su moralni, časni i hrabri ljudi koji će tu ostati dok bude potrebno. Banja Luko [...] odluči se da li si za svoje sinove, svoje borce koji ti pronose slavu širom slobodar-

⁴ Dragan Radišić, *Hronologija događaja na prostoru prethodne Jugoslavije 1990-1995*, Banja Luka, Glas srpski, Centar za geostrateška istraživanja Univerziteta u Banja Luci, 2002., 361.

⁵ Nikola Koljević, *Stvaranje Republike Srpske, Dnevnik 1993-1995*, Knjiga 1, Priredila Milica Koljević, Beograd, Službeni glasnik, Službeni glasnik Republike Srpske, 2008., 307.

skog svijeta ili si za one koji ti kaljaju ime i ugled i tvoju slobodarsku tradiciju".⁶

"Pres centar" 1. krajiškog korpusa VRS 10. rujna 1993. priopćio je da su tijekom prethodne noći pripadnici nekih njegovih jedinica s borbenim vozilima stigli u Banju Luku i blokirali važne objekte u gradu. No, odmah zatim navedeno je da je zapravo riječ o srpskim vojnicima koji se nalaze na odmoru, pa akcija "Septembar 93" ne narušava borbenu gotovost srpskih snaga koje se nalaze na liniji fronte. No, istoga dana oglasio se i komandant 1. krajiškog korpusa general-potpukovnik Momir Talić, koji je pozvao sudionike akcije "Septembar 93" da se odmah vrate na svoje borbene položaje, naglasivši da njegov korpus ne stoji iza akcije kojom je blokirana Banja Luka. Idućeg dana, 11. rujna, Radovan Karadžić, predsjednik Republike Srpske, uputio je poruku Kriznom štabu akcije "Septembar 93". On je priznao da je njihova akcija rukovodstvu Republike Srpske skrenula pažnju na brojne propuste koji se, bez obzira na ratne okolnosti, nisu smjeli dogoditi. Ipak je Karadžić upozorio da se ta "najdobronamjernija akcija" može pretvoriti u "veliku nesreću", pa i u propast "slobodnog grada" Banje Luke. Karadžić je upozorio da hrvatski predsjednik Franjo Tuđman priželjkuje da međunarodne snage zaposjednu i podijele Banju Luku, po uzoru na Mostar i Sarajevo. Zato je Kriznom štabu akcije "Septembar 93" poručio da se "tiho povuku" iz Banje Luke i vrate u svoje jedinice, a vlast u gradu predaju nadležnim civilnim i vojnim vlastima.⁷ Slično je bila intonirana i informacija koju je Komanda 30. lake pješadijske divizije, jedne od jedinica u sastavu 1. krajiškog korpusa, istoga dana uputila podređenima. U njoj je među ostalim navedeno:

"Događaje u Banja Luci starješine i borci treba da shvate vrlo ozbiljno i odgovorno, bez pristranosti i jednostranosti. Problemi i slabosti, na koje se od strane Kriznog štaba ukazuje u proglasu i pismu predsjedniku Republike su stvarnost. Prihvatljivo je i sasvim opravdano što se ukazuje na profiterstvo i bogaćenje, što se traži veća briga za razrješavanje socijalnih problema, za zbrinjavanje porodica poginulih i što se ukazuje na neprihvatljivost odnosa koji omogućavaju da pojedinci zgrću bogatstvo, na račun države i naroda, a da se kite lovorikama zaslužnih ljudi na osnovu toga što vojsci daju mrvice od zgrnutog bogatstva".⁸

⁶ *Isto.*

⁷ D. Radišić, *Hronologija događaja na prostoru prethodne Jugoslavije*, 361-362.

⁸ Komanda 30. lake pješadijske divizije, str. pov. br. 1139-1, 11. 09. 1993. Ako nije navedeno suprotno, dokumenti VRS-a korišteni u ovom radu skinuti su s web-sitea: <http://www.slobodanpraljak.com> (23. 2. 2012.).

Uostalom, navedeno je u istoj informaciji, na nužnost otklanjanja opisanih negativnosti ukazivale su i sve komande VRS-a, pa tako i Komanda 30. lake pješadijske divizije, koja je o tim problemima izvještavala Komandu 1. krajiškog korpusa, a ona Glavni štab VRS-a. S druge strane, iako je razumljivo nezadovoljstvo sudionika akcije "Septembar 93", ipak bi trebalo razmisliti o trenutku i načinu na koji ga oni izražavaju. Nekoliko stotina vojnika je u Banjoj Luci demonstriralo silu, te bi trebalo postaviti pitanje tko ih je za to ovlastio. Takve događaje teško je držati pod kontrolom, i nema jamstava da se stanje neće komplicirati. Neprijatelj bi mogao iskoristiti nesuglasice između Srba za napade na područja pod njihovom kontrolom, a ako se izgubi rat s neprijateljima, onda ionako neće biti moguće riješiti probleme koji postoje u Republici Srpskoj. Isto tako treba postaviti pitanje tko su zapravo osobe koje su pokrenule akciju "Septembar 93" i kakve su njihove stvarne namjere. Zato sve komande moraju raditi na tome da starješine razgovaraju s vojnicima, da u tim razgovorima ne osporavaju opravdano nezadovoljstvo, ali je vojnicima argumentirano trebalo pokazati da akcija "Septembar 93" može imati negativne posljedice. Također je trebalo poduzeti mjere da se "poveća budnost", održi borbena gotovost i spriječe eventualni neprijateljski napadi. O "karakterističnim pojavama" u jedinicama, pri čemu se očito mislilo na spremnost vojnika da se priključe akciji "Septembar 93", trebalo je izvijestiti pretpostavljene komande, a kod srpskih vojnika također je trebalo razvijati uvjerenje da će Narodna skupština Republike Srpske, koja upravo zasjeda, poduzeti mjere da otkloni opravdano nezadovoljstvo i da će se pobjedom u ratu stvoriti pretpostavke za suzbijanje postojećih nepravdi i siromaštva.⁹

Ni Srbi u Kninu, odnosno rukovodstvo RSK-a, nisu bili ravnodušni na događaje u Banjoj Luci. Do početka 1993. mirovna operacija UN-a u Hrvatskoj, Vanceov plan, našla se u slijepoj ulici, zbog odbijanja srpske strane da provede njezine odredbe. Hrvatska vojska je u siječnju 1993. izvela ograničenu vojnu operaciju u sjevernoj Dalmaciji, što je značilo i prekid primirja uspostavljenog početkom 1992. godine. Hrvatska vojska je 9. rujna, jedan dan prije početka akcije "Septembar 93", izvela i operaciju protiv srpskih snaga u Medačkom džepu kraj Gospića.¹⁰ Zato je Glavni štab Srpske vojske Krajine u Kninu već 11. rujna uputio dopis Kriznom štabu akcije "Septembar 93" u kojem je navedeno:

⁹ *Isto.*

¹⁰ Zdenko Radelić, Davor Marijan, Nikica Barić, Albert Bing, Dražen Živić, *Stvaranje hrvatske države i Domovinski rat*. Zagreb, Hrvatski institut za povijest, Školska knjiga, 2006., 159-165.

“Apelujemo na vas da propustite kolone motornih vozila i dobrovoljce koji se kreću prema teritoriji RSK. Prolaz je neophodan jer upravo u ovim trenucima ustaške snage produžavaju agresiju iz pravca Gospića prema Gračacu, pa je prolaz od životne važnosti za opstanak srpskog naroda na ovom prostoru”.¹¹

Idućeg dana, 12. rujna, i Vlada RSK-a uputila je dopis predsjedniku Vlade Republike Srpske i Kriznom štabu akcije “Septembar 93”. U njemu je navedeno da su Hrvati s premoćnim snagama započeli “totalnu agresiju” na RSK, kojoj je zato potrebna pomoć svih srpskih rodoljuba:

“Zbog svega toga događaji u Banjaluci duboko su nas potresli i zabrinuli. Ne sumnjamo da su namjere pripadnika Vojske Republike Srpske, da stanu na put svim prljivim stvarima koje donosi rat - plemenite. Sa sličnim problemima susrećemo se i sami [...]. S druge strane, dužnost svih nas je da ne dozvolimo da se naši unutrašnji problemi koriste u realizaciji planova o uništenju Srba. Zato je očuvanje institucija države i pravnog reda jednako važno koliko i obrana od vanjskih neprijatelja. Prije svega, ne smijemo dozvoliti da nad razumom nadvladaju emocije i da svojim postupcima, koji mogu biti i najplemenitiji, stvorimo kaos u sopstvenoj državi”.¹²

U istom je dopisu ukazano da se RSK već suočava s negativnim posljedicama događaja u Republici Srpskoj. Bilo je slučajeva da su na srpskom “koridoru” u Bosanskoj Posavini zaustavljani kamioni koji su u RSK vozili gorivo i drugu opskrbu. Isto tako zadržavani su dobrovoljci koji su krenuli u RSK da pomognu u borbama protiv Hrvata. Iako je izraženo uvjerenje da iza toga stoje “neodgovorni pojedinci”, ipak je skrenuta pažnja na moguće negativne posljedice takvih incidenata. Zato je od predsjednika Vlade Republike Srpske i Kriznog štaba akcije “Septembar 93” još

¹¹ *Republika Hrvatska i Domovinski rat 1990.-1995., Dokumenti*, Knjiga 9., Dokumenti vojne provenijencije “Republike Srpske Krajine” (srpanj - prosinac 1993.). Zagreb, Hrvatski memorijalno-dokumentacijski centar Domovinskog rata, 2010., dok. br. 148.

¹² *Republika Hrvatska i Domovinski rat 1990.-1995., Dokumenti*, Knjiga 10., Dokumenti institucija pobunjenih Srba u Republici Hrvatskoj (srpanj - prosinac 1993.). Zagreb, Slavonski Brod, Hrvatski memorijalno-dokumentacijski centar Domovinskog rata, Hrvatski institut za povijest - Podružnica za povijest Slavonije, Srijema i Baranje, 2011., dok. br. 64.

jednom zatražena pomoć za RSK, kao i da svim "borcima i građanima" u Republici Srpskoj prenesu zahtjev iz Knina da se "svim problemima pristupi razumno i odgovorno, uz svijest o mogućim posljedicama".¹³

Sektor za obavještajno-bezbjednosne poslove Glavnog štaba VRS-a 16. rujna obavijestio je Odjeljenje bezbjednosti Glavnog štaba Srpske vojske Krajine u Kninu da ima podatke da su sudionici pobune u Banjoj Luci tijekom 14. i 15. rujna dolazili u Studentski dom u tom gradu. Tamo su pohvatali i maltretirali studente s područja Knina. Neke od studenata su ošišali, a druge pretukli, govoreći im da se odmah jave na ratište u sjevernoj Dalmaciji, odnosno da oni ne mogu studirati dok traje rat. Točnijih podataka o naoružanim osobama koje su maltretirale studente nije bilo, ali je navedeno da su ti sudionici banjalučke pobune podrijetlom iz RSK-a. Po primitku ovog podatka u Odjeljenju bezbjednosti Glavnog štaba Srpske vojske Krajine zaključeno je da se u vezi sa spomenutim ništa ne može poduzeti dok nema točnih podataka o osobama iz RSK-a koje su maltretirale studente, a nije isključena mogućnost da su ti sudionici akcije "Septembar 93" zlonamjerno lažno tvrdili da su iz RSK-a.¹⁴

U međuvremenu je 14. rujna Krizni štab akcije "Septembar 93" odao priznanje Radovanu Karadžiću za rezultate koje je postigao u "spoljnoj politici", no zapravo su pred vlasti Republike Srpske postavljeni novi zahtjevi, odnosno provođenje novih izbora, kao i zahtjev da se na odgovorne dužnosti postave stručne osobe, što bi osiguralo bolje stanje u Republici Srpskoj, u čemu trenutne vlasti nisu postigle "nikakve rezultate". Konačno je 15. rujna u blizini Banje Luke održan razgovor Karadžića i predstavnika Kriznog štaba. Kako su zaključili mediji u Republici Srpskoj, ti bi razgovori mogli dugo trajati jer vode akcije "Septembar 93" postavljaju i zahtjeve "političke prirode". Tako oni traže održavanje novih izbora, odnosno smjenjivanje Vlade Republike Srpske.¹⁵

I dok su prve informacije komandi VRS-a o akciji "Septembar 93" ipak pokazivale razumijevanje zbog opravdanih nezadovoljstava koja vladaju među srpskim vojnicima, u sljedećim danima te su informacije postale krajnje negativno intonirane i prema toj akciji i prema osobama koje su je vodile. Tako je Komanda 1. krajiškog korpusa 13. rujna obavijestila podređene komande da su pobunjenici iz nekoliko jedinica (16. krajiške motorizirane brigade, 1. oklopne brigade i 1. bataljona Vojne policije) u jutarnjim satima 10. rujna napustili svoje položaje i krenuli pre-

¹³ *Isto.*

¹⁴ Hrvatski memorijalno-dokumentacijski centar Domovinskog rata, Zagreb, Glavni štab Srpske vojske Krajine, kut. 34, Odeljenje bezbednosti, str. pov. br. 9-401, 20. 9. 1993.

¹⁵ D. Radišić, *Hronologija događaja na prostoru prethodne Jugoslavije*, 362-363.

ma Banjoj Luci, stavivši se pod komandu Kriznog štaba akcije "Septembar 93". U toj koloni bilo je osam tenkova M-84, dva oklopna vozila BRDM i četiri protuavionska samohodna topa "Praga". Pobunjenici su blokirali ulaze u Banju Luku i zauzeli važne objekte u gradu, među ostalim Skupštinu općine, Centar službi bezbjednosti i Radio-televiziju Banja Luka. Zatim su provalili u Komandu 1. krajiškog korpusa i Dom VRS i uhapsili većinu oficira koje su zatekli u tim objektima, kao i one koji su tog jutra krenuli na posao. Ukupno je uhapšeno i u zatvor odvedeno 96 osoba. Nakon što su predsjednik Karadžić i komandant Glavnog štaba VRS-a generalpotpukovnik Ratko Mladić telefonski razgovarali s vođama pobune, oni su oslobodili većinu uhapšenih, ali su u zatvoru ipak zadržali pet oficira iz Komande 1. krajiškog korpusa.¹⁶

U istoj informaciji 1. krajiškog korpusa navedeno je da je komandant Kriznog štaba akcije "Septembar 93" rezervni stariji vodnik Ostoja Zec, a članovi štaba su komandant obrane grada Banje Luke, aktivni kapetan Dragomir Babić, zatim aktivni poručnik Željko Ačić, rezervni kapetan 1. klase Ostoja Bilak, vojnik Đurađ Sušić, aktivni stariji vodnik Rade Vujčić i vojnik Miljan Žugić. Krizni štab javno ističe da se želi obračunati s ratnim profiterima i poboljšati socijalni položaj srpskih vojnika, obitelji poginulih srpskih vojnika i ratnih vojnih invalida, što narod i vojska smatraju opravdanim. No, Krizni štab prikriva da je u Banjoj Luci uhapsio oficire i demolirao vojne prostorije, kako ih ostali vojnici i narod zbog toga ne bi osudili. Zapravo se može reći da su pobunjenici izvršili napad na Komandu 1. krajiškog korpusa, kako bi preuzeli komandu nad vojskom, a zatim i nad civilnim vlastima i službom unutrašnjih poslova. Pobunjenici su krenuli i u privođenje "uspešnih privrednika u društvenom i privatnom sektoru", koji su puno pomogli "borbu srpskog naroda". Njih su prisiljavali da daju izjave koje su zatim koristili za "blaćenje" civilnih i vojnih vlasti. Nasuprot svojim općenito prihvatljivim zahtjevima, kojima su pridobili i dio "poštenih boraca", pobunjenici su u Banjoj Luci zapravo stvorili "haos", čime su stvarnim "ratnim profiterima i kriminalcima" omogućili da tijekom noći s 10. na 11. rujna u tom gradu opljačkaju više "privrednih objekata u državnom i privatnom vlasništvu". Može se zaključiti da je Krizni štab zapravo manipuliran od "političkih mentora" koji pritajeno usmjeravaju pobunjenike protiv Komande 1. krajiškog korpusa i banjalučkih općinskih vlasti. Krizni štab je na početku dobio potporu dijela građana i poduzeća iz Banje Luke jer su oni pogrešno smatrali da nije riječ o pobuni, nego o akciji koju vodi Komanda 1. krajiškog korpusa. Akcija "Septembar 93" provedena je u trenutku kada se održava zasjedanje Narodne skupštine Republike Srpske, te pobunjenici očekuju da će Skupština na njihov zahtjev zatražiti "odgovornost" i prove-

¹⁶ Komanda 30. [ake]p[ešadijske]d[ivizije], str. pov. br. 445-13, 13. 9. 1993.

sti smjenjivanje oficira VRS-a. No, akcija "Septembar 93" zapravo pomaže srpskim neprijateljima koji Banju Luku žele staviti pod zaštitu UN-a i podijeliti na hrvatski, bošnjački i srpski dio, a zatim će se u grad vratiti Bošnjaci i Hrvati koji su ga napustili nakon početka rata. Također je ukazano na to da u Kriznom štabu zapravo nema osoba podrijetlom s područja općine Banja Luka, nego pobunjenici primaju financijsku potporu iz drugih općina, a nije isključeno da ih pomažu i iz "inostranstva". Nakon svega navedenog svatko može zaključiti da pobuna zapravo blokira normalno odvijanje života i rada i da ne može dovesti do ostvarenja početnog zahtjeva pobunjenika, odnosno poboljšanja uvjeta života srpskih vojnika i stanovništva. Tako su i međunarodne humanitarne organizacije već odlučile da neće uputiti pomoć u Banju Luku i okolno područje jer su ocijenile da ona neće stići do onih kojima je potrebna. Isto tako, pobuna se događa u trenutku kada prijeti opasnost da će RSK zbog hrvatskih napada izgubiti "sopstveni integritet", što će i Republiku Srpsku dovesti u težak položaj, a zatim će i Srbija biti svedena na "beogradski pašaluk". Zato je ocijenjeno čudnim da Krizni štab nije sagledao šire posljedice koje mogu proizaći iz njegovih postupaka. To predstavlja dobar primjer kako se opravdano nezadovoljstvo vojnika i naroda može iskoristiti za manipulacije čije političke i druge posljedice mogu biti "katastrofalne". Na kraju informacije je navedeno da Narodna skupština Republike Srpske na trenutnom zasjedanju razmatra i pitanja koja su istakli pobunjenici, a podređene komande su informaciju trebale "dobro proučiti" i s njom upoznati svoje vojnike.¹⁷

U informaciji podređenim komandama od 16. rujna Komanda 1. krajiškog korpusa ponovila je podatke i optužbe protiv vođa akcije "Septembar 93", pridodavši im i neke nove. Tako je navedeno da se u Kriznom štabu, uz aktivne i rezervne starješine VRS-a, nalazi i "više civila". Oni su u svoju akciju uspjeli uključiti i dio obitelji poginulih i ranjenih srpskih vojnika, kao i ratnih invalida, čije interese načelno žele zaštititi, dok su "informativno-propagandno" pokušali dobiti potporu što većeg broja građana i proširiti svoju akciju na susjedne općine i na cijelu Republiku Srpsku. Pobunjenici pozivaju druge vojnike da im se priključe, ali u tome nisu imali većeg uspjeha, a postojeće objektivne gospodarske i socijalne probleme koriste za ostvarenje "programa i ciljeva" koje nisu javno objavili. Unatoč svim naporima predsjednika Karadžića i general-potpukovnika Mladića i njihovih suradnika da se pregovoriima i sa što manje posljedica okonča akcija "Septembar 93", u tome do kraja 14. rujna nije bilo uspjeha. Ipak je vidljivo da u Kriznom štabu sve više raste "kolebanje i nesigurnost", ali se naoružani pobunjenici i dalje nalaze na ulicama Banje Luke. Ako se pobuna ubrzo ne okonča, to može imati "izuzetno teške i nepredvidive" po-

¹⁷ Isto.

sljedice po "našu državu u stvaranju", njezin srpski narod, a posebno za Banja Luku i njezine građane.¹⁸

U istoj je informaciji zaključeno da će se "pravu istinu" o akciji "Septembar 93" saznati tek nakon njezina okončanja i "celovite analize", ali se ipak već mogu sagledati neke "važnije karakteristike" tog događaja. Tako je zaključeno da pobuna ima "izrazito političku pozadinu" i da je dobro pripremana i vođena. Vješto su odabrani javni zahtjevi koji su poslužili kao "maska i mamac" za manipulaciju. Ni sam Krizni štab akcije "Septembar 93" niti građani koji mu vjeruju zapravo ne shvaćaju što se događa i koji su pravi ciljevi stvarnih organizatora pobune. U Kriznom štabu nalaze se osobe s "malim životnim iskustvom", "skromnog obrazovanja", zapravo se nitko od njih nije istaknuo kao vojnik i oni nemaju sposobnost "šireg političkog razmišljanja i rasuđivanja". Očito je da su članovi Kriznog štaba "nesamostalni" i da za svoje postupke "od nekog" moraju tražiti "instrukcije i odobrenje". Zato su oni "puki izvršioци, pioniri u nečijim rukama", a iza svega se zapravo nalaze "dalekosežni politički ciljevi" i "sasvim drugi politički programi".¹⁹

Tako pobunjenici formalno daju potporu vojsci i Glavnom štabu, ali zapravo na "vrlo perfidan" način napadaju visoke oficire 1. krajiškog korpusa i cijele VRS i omalovažavaju sve uspjehe koje je VRS ostvarila. Na isti se način žele omalovažiti i svi uspjesi Srpske demokratske stranke, koja je bila politički organizator borbe srpskog naroda. Tako Krizni štab širi različite glasine i dezinformacije, lažno izvještava o stanju u Banjoj Luci i preuveličava vlastiti utjecaj. No, poduzete su uspješne mjere da se širenje tih dezinformacija spriječi. Isto tako, vjerojatno nije slučajno što su pobunjenici za svoju akciju izabrali upravo "Krajinu i Banja Luku" jer se narod na tom području još od travnja 1991. priključio "svetoj i pravednoj borbi" srpskog naroda, pa je pobuna, taj "podmukli udar", nastupila u kraju u kojem je srpski narod najbrojniji i najjači. Zbog svega spomenutog ne iznenađuje da je "pohvale" vođama pobune uputio Alija Izetbegović, predsjednik Predsjedništva Bosne i Hercegovine, a "indirektno" i hrvatski predsjednik Tuđman. Članovi Kriznog štaba u Banjoj Luci svega toga i nisu svjesni, ali sve to "dobro znaju" oni koji su "stvarni organizatori" pobune. "Niži nivo" organizatora pobune zapravo i ne zna njezinu stvarnu pozadinu i vjerojatno teži ostvariti osobnu korist, te se obračunati sa svojim suparnicima. Takve osobe iskoristile su pobunu da se dokopaju dokumenata koji su ih kompromitirali, kako bi te dokaze protiv sebe mogli uništiti, a istovremeno žele doći i do dokumenata kojima mogu kompromitirati svoje suparnike. Tako se Krizni štab načelno zalaže za borbu protiv ratnih profitera, iako se u njegovom sastavu nalaze i osobe koje su zapravo

¹⁸ Komanda 30. l[ake]p[ešadijske]d[ivizije], str. pov. br. 1157-1, 16. 9. 1993.

¹⁹ *Isto*.

vlasnici "brojnih privatnih firmi". Pobunjenici proganjaju upravo one oficire VRS-a i policajce koji imaju spoznaje o njihovim nezakonitim poslovima.²⁰

Zapravo je Krizni štab tijekom 14. rujna već bio u "nervozi i strahu" jer im se narod i vojska nisu pridružili, nego osuđuju takve "avanturiste i kriminalce", među kojima su i brojni "psihijatrijski pacijenti". Narod shvaća da je pobuna zapravo "ustaško podmetanje", u smislu "bolje je Srbe na Srbe, nego Srbe na vrbe". Zato ulice Banje Luke napušta sve veći broj "zavedenih vojnika", koji mogu računati na to da će dobiti amnestiju. Tako akcija "Septembar 93" gubi "snagu i tempo", ali upravo zato ne može se isključiti mogućnost da će "mozak" akcije pokrenuti "represiju" prema stanovništvu. Isto tako, vidljivo je da Krizni štab postupno sve više ističe političke zahtjeve, dok su izvorni zahtjevi za poboljšanje položaja vojnika i njihovih obitelji stavljeni u drugi plan. Civilno i vojno rukovodstvo Republike Srpske ulaže napore da se pobuna okonča mirnim putem i da pobunjenici prekinu s daljnjim "srljanjem u nepovrat". Pri tome je istaknuto da će biti učinjeno sve da pobuna bude okončana mirnim putem, ali je implicitno ukazano na to da se ona može ugušiti i silom, odnosno na "efikasan način", kako se "takvi slučajevi" rješavaju "svuda u svetu".²¹

Na kraju ove informacije Komande 1. krajiškog korpusa navedeno je da svi srpski vojnici moraju ostati u svojim jedinicama i na svojim mjestima u punoj borbenoj gotovosti. Oni moraju imati povjerenje u civilno i vojno rukovodstvo Republike Srpske i svoje komandante. Ponovljeno je da zaista postoje brojni problemi, ali je glavni preduvjet za njihovo rješenje da "imamo državu", koja će te teškoće prevladati. Zato bi za srpske vojnike bilo "vrlo opasno" ako bi se povelili za zagovornicima akcije "Septembar 93" ili eventualnih sličnih akcija. Komanda 1. krajiškog korpusa također je navela da je s ovom njenom informacijom potrebno upoznati "što više boraca i starješina".²² Teško je reći koliko su svi podaci izneseni u ovim informacijama bili točni. No, ostaje dojam da je to bilo manje važno. Najvažnije je bilo to da se kod srpskih vojnika stvori dojam da je akcija "Septembar 93" u svakom pogledu negativna pojava, kako bi ih se odvratilo od pomisli da se s tom akcijom slože i eventualno joj se pridruže.

Vršene su i druge mjere kako bi se pokazalo da komande VRS-a ne podržavaju pobunu u Banjoj Luci. Tako je Komanda 30. lake pješadijske brigade 16. rujna uputila poruku komandantu 1. krajiškog korpusa i "Pres centru" istog korpusa u kojoj je navedeno:

²⁰ *Isto.*

²¹ *Isto.*

²² *Isto.*

“Komanda 30. divizije izražava lojalnost i daje punu podršku predsjedniku R[epublike]S[rpske], Vrhovnoj komandi i G[lavnom]Š[tabu] V[ojske]R[epublike]S[rpske] u naporima da očuva jedinstvo srpskog naroda i time garantuje uspeh naše borbe. Uvereni smo da će predsjednik Republike, G[lavni]Š[tab] vojske i državni organi učiniti sve da otklone nepravедnosti kojih ima i koje smetaju svim poštenim borcima i ljudima, ali i osuđujemo sve koji svesno ili ne, zloupotrebljavaju teškoće i nepromišljenim potezima ugrožavaju sve što je srpski narod postigao u dosadašnjoj borbi”.²³

Akcija “Septembar 93” okončana je 17. rujna. Tada su u Banju Luku došli predsjednik Karadžić, general-potpukovnik Mladić, predsjednik Vlade Republike Srpske Vladimir Lukić i njezin potpredsjednik Vitomir Popović. Karadžić je pred zgradom Skupštine općine Banja Luka izjavio da je sve “dobro završilo”, iako su događaji mogli krenuti i drugim smjerom. Tako je Banja Luka nakon sedam “dramatičnih dana” konačno “odahnula” i postala “potpuno miran grad” u kojem je uspostavljena redovna vlast. Tenkovi koje su imali pobunjenici napustili su grad koji se konačno “vraća sebi”, a srpski vojnici, sudionici pobune, posvetit će se zadacima “odbrane otadžbine”. Tako se moglo zaključiti da je sve okončano na “najbolji mogući način” i “bez ijedne kapi krvi”, dok su pobjedu odnijeli “mudrost i strpljenje”.²⁴

Nažalost, ne raspolazem podacima kakav je dogovor konačno postignut između vlasti Republike Srpske i Kriznog štaba akcije “Septembar 93”. No, pokušat ću dati moju pretpostavku o političkim uzrocima banjalučke pobune. Kao što je spomenuto, informacije 1. krajiškog korpusa VRS-a govore su o tome da iza pobune i Kriznog štaba, koji ju je formalno vodio, zapravo stoje njezini pravi organizatori koji je vode zbog svojih političkih ciljeva. No, tko su pojedinci ili snage koje zapravo stoje iza akcije “Septembar 93” u spomenutim informacijama nije objašnjeno.

Biljana Plavšić, potpredsjednica Predsjedništva Republike Srpske, kasnije će u svojim sjećanjima zapisati da se tijekom zasjedanja Narodne skupštine Republike Srpske, koja se održavala na Palama kraj Sarajeva, pronijela vijest o pobuni vojske u Banjoj Luci. Ona je to “vrlo teško doživjela”, a ista je vijest uznemirila i sve prisutne na zasjedanju Narodne skupštine. Kako dalje piše Plavšić, stanje u Banjoj Luci se nakon nekoliko dana smirilo, a neki sudionici pobune su uhapšeni. Također spominje da Banja Luka nikada nije bila “oduševljena” Radovanom Karadžićem, odnosno

²³ Komanda 30. l[ake]p[ešadijske]d[ivizije], Interno br. 2/1-46, 16. 9. 1993.

²⁴ D. Radišić, *Hronologija događaja na prostoru prethodne Jugoslavije*, 363.

da on "nije bio dobro prihvaćen" u zapadnom dijelu Republike Srpske. Iako navodi da joj cijela pozadina događaja povezana s akcijom "Septembar 93" nije poznata, ipak smatra da je pobunu organizirao upravo Karadžić, a zatim je takvo krizno stanje osobno riješio, samo kako bi demonstrirao "svoju hrabrost i svoju moć", a istovremeno je na taj način želio oslabiti položaj general-pukovnika Ratka Mladića, odnosno želio je pokazati da je on, Karadžić, vrhovni komandant VRS-a.²⁵

Nikola Koljević, također potpredsjednik Predsjedništva Republike Srpske, u svom će dnevniku zabilježiti da je pobuna u Banjoj Luci izvedena na način "pravog državnog udara", te je na zasjedanju Narodne skupštine Republike Srpske nastala opća zbunjenost. Koljević je u dnevniku zapisao da će pobuna nanijeti veliku štetu Republici Srpskoj. Ipak je svima na srpskoj strani odmah bilo jasno da na svaki mogući način treba izbjeći da zbog pobune "padne krv" među samim Srbima jer onda "uzajamnim obračunima ne bi bilo kraja". Zatim je na zasjedanju Narodne skupštine započeo sukob između Karadžića i Mladića. Mladić nije htio prihvatiti tumačenje da je u pitanju "vojni puč", insistirajući da je pobuna u prvom redu "politički" problem. Karadžić je sa svoje strane ukazivao na propust VRS-a da surađuje s civilnim vlastima. Čini se da ni Koljević nije vjerovao Mladiću jer je u svom dnevniku zapisao da je teško vjerovati da bi pobuna u Banjoj Luci bila moguća da nadležne komande to nisu željele spriječiti, iako se za pobunu navodno znalo nekoliko dana prije njezinog otpočinjanja.²⁶

Kao što se vidi, Biljana Plavšić piše da je za banjalučku pobunu zapravo odgovoran Radovan Karadžić, dok je Nikola Koljević u svom dnevniku sumnjao i na Ratka Mladića, odnosno VRS. No, moje je mišljenje da je, kada je riječ o Plavšić, zapravo riječ o "naknadnoj pameti" i netrpeljivosti prema Karadžiću. Kada je riječ o sumnjama Koljevića prema vojnim komandantima, odnosno Mladiću, može se reći da dokumenti VRS-a, barem oni koje sam koristio u ovom radu, te sumnje ne potvrđuju. Naprotiv, iz njih je vidljivo da je VRS prema akciji "Septembar 93" zauzela izrazito negativno stajalište i bila je vrlo zabrinuta i uznemirena što je do tog događaja uopće došlo. Isto tako, jedan izvještaj Komande 30. lake pješadijske divizije od 25. rujna 1993. upućen Komandi 1. krajiškog korpusa pokazuje da je VRS nakon okončanja pobune u Banjoj Luci provodila istragu o vojnicima i starješinama koji su u njoj sudjelovali, a na njihovo učešće u akciji "Septembar 93" uopće nije gledala u povoljnom svjetlu.²⁷

²⁵ Biljana Plavšić, *Svedočim*, druga knjiga. Banjaluka, Trioprint, 2005., 60-62.

²⁶ N. Koljević, *Stvaranje Republike Srpske, Dnevnik 1993-1995*, Knjiga 1, 307-308.

²⁷ Komanda 30. l[ake]p[ešadijske]d[ivizije], str. pov. br. 1198-2, 25. 9. 1993.

Svakako bi akciju "Septembar 93" trebalo sagledati u širem svjetlu odnosa Beograda, odnosno Slobodana Miloševića prema Republici Srpskoj. Milošević je pokrenuo rat u Bosni i Hercegovini i omogućio stvaranje te srpske "države". No, kao što je navedeno, međunarodne sankcije i izolacija Beograda tjerale su Miloševića da započne sa svojom "mirotvornom", odnosno kompromisnom politikom. Tako je on već sredinom 1993. tražio od vodstva Republike Srpske da prihvati Vance-Owenov mirovni plan za Bosnu i Hercegovinu, iako on nije nudio opstanak Republike Srpske. Milošević je početkom svibnja te godine i osobno došao na zasjedanje Narodne skupštine Republike Srpske na Palama, kako bi uvjerio njezine poslanike da prihvate spomenuti mirovni plan, no oni su to odbili učiniti. Tijekom 1994. Milošević će tražiti od Republike Srpske da prihvati i mirovni plan Kontaktne skupine, koji je jamčio njezin opstanak, ali i tražio da se Srbi povuku sa znatnih dijelova područja koja su zauzeli na početku rata. Kada je Karadžić odbio i taj mirovni plan, u ljeto 1994. došlo je do otvorenog raskola i Beograd je objavio prekid veza s Republikom Srpskom.²⁸ Miloševićeva kompromisna politika izazvala je i nezadovoljstvo Srpske radikalne stranke, koja je zauzimala značajno mjesto u tadašnjem političkom životu Srbije. Predsjednik radikala Vojislav Šešelj smatrao je da je Milošević svojom novom politikom "izdao" srpske republike u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini.²⁹

Francuski sociolog Xavier Bougarel u svom prikazu rata u Bosni i Hercegovini spominje banjalučku pobunu, odnosno akciju "Septembar 93". On je smatra pokazateljem gospodarskih i društvenih slabosti Republike Srpske, spominjući zahtjeve pobunjenika da se uvede porez na unosnu trgovinu naftnim derivatima i cigaretama i onemogućuje ratni profiteri koji srpskoj vojsci daju dobrovoljne priloge, samo zato da bi izbjegli plaćanje poreza. Bougarel upozorava da se pobunjenici pri tome ne odriču "velikosrpskog projekta", naprotiv, jedan od njihovih zahtjeva je da se iz vlasti i javnih poduzeća u Republici Srpskoj otpuste preostali Bošnjaci i Hrvati, kako bi njihove poslove dobili srpski ratni veterani.³⁰ Iako Bougarel navodi da točni razlozi i okolnosti akcije "Septembar 93" nisu jasni, on spominje da se pobuna podudara s prvim

²⁸ Dušan Pavlović, *Akteri i modeli, Ogledi o politici u Srbiji pod Miloševićem*. Beograd: Samizdat B92, 2001., 13-71. O odrazu Miloševićeve kompromisne politike na RSK vidjeti: Nikica Barić, „O okolnostima i posljedicama smjene predsjednika Vlade Republike Srpske Krajine Borislava Mikelića 1995. godine“, *Istorija 20. veka*, Institut za savremenu istoriju, 2010., br. 3, 151-168.

²⁹ Opširnije o Šešeljevima radikalima vidjeti: Nikica Barić, "Srpska radikalna stranka u Republici Srpskoj Krajini, 1992.-1995. (s naglaskom na Slavoniju i Baranju)", *Scrinia Slavonica, Godišnjak Podružnice za povijest Slavonije, Srijema i Baranje Hrvatskog instituta za povijest*, 2010., svezak 10, 495-525.

³⁰ Ksavijer Bugarel. *Bosna, Anatomija rata*. Beograd: Fabrika knjiga, 2004., 180.

neslaganjima između Beograda i Republike Srpske, kao i prekidom suradnje između Miloševićeve Socijalističke partije Srbije i Šešeljevih radikala. Isto tako, pobuna održava i neslaganje "urbanih Banjalučana" prema Palama, glavnog uporišta Radovana Karadžića.³¹ Zaista je i Nikola Koljević u svom dnevniku zabilježio da Milošević tvrdi da iza akcije "Septembar 93" stoje Šešeljevi radikali, dok je Šešelj izjavio da iza pobune zapravo stoje Miloševićevi ljudi.³²

Ruska povjesničarka Jelena Guskova u svom pregledu raspada Jugoslavije i ratova u njezinim bivšim republikama također spominje akciju "Septembar 93". Uz podatke koji su uglavnom spomenuti u ovom radu, ona spominje da je u vezi s banjalučkom pobunom osnovana komisija, ali ona nije dala "nikakav odgovor" o stvarnim organizatorima pobune. No, zanimljiva je primjedba koju je uz taj dio teksta ruske povjesničarke dao urednik knjige Miroslav Toholj, koji je za vrijeme banjalučke pobune bio ministar informiranja Republike Srpske. Tako on navodi da je vodstvo Republike Srpske kasnije saznalo da su stvarni organizatori akcije "Septembar 93" bili članovi vodstva stranke "Jugoslavenske udružene levice", ali to nikada nije objavljeno kako se ne bi dodatno pogoršavali ionako narušeni odnosi između Republike Srpske i službenog Beograda.³³ Toholj zapravo nije u pravu jer je "Jugoslavenska udružena levica", odnosno "Jugoslavenska levica" (JUL) kao stranka osnovana tek u ljeto 1994. godine. U tu stranku je, među ostalim, pristupio i dotadašnji Savez komunističara – Pokret za Jugoslaviju. Važna činjenica u vezi s JUL-om bila je ta da je u njezinom vodstvu sudjelovala supruga Slobodana Miloševića Mirjana Marković.³⁴ No, Toholj je svojom primjedbom želio reći da su iza banjalučke pobune stajali zagovornici Miloševićeve politike. U vezi s ovim zanimljivo je primijetiti da je 25. listopada 1993., nešto više od mjesec dana nakon akcije "Septembar 93", Socijalistička partija Republike Srpske, dakle produžetak Miloševićevih socijalista, upravo u Banjoj Luci objavila deklaraciju u kojoj je pozvala sve stranke u Republici Srpskoj da se "ne bore za vlast", nego da daju potporu "za stvaranje mira".³⁵ Početkom svibnja 1995., kada je javni raskol između Miloševića i Karadžića trajao već više od pola godine, Snežana Aleksić, pomoćnica ministra u srbijanskoj vladi i članica JUL-a, u jednom je telefonskom razgovoru obavijestila Mirjanu Marković da je posjetila Banju Luku, gdje

³¹ *Isti*, 99-100.

³² N. Koljević, *Stvaranje Republike Srpske, Dnevnik 1993-1995*, Knjiga 1, 308.

³³ Jelena Guskova, *Istorija jugoslovenske krize (1990-2000)*, I. Beograd, Izdavački grafički atelje "M", 2003., 376-377.

³⁴ Dijana Vukomanović, „Nastanak političkih partija“ u: *Partijski mozaik Srbije 1990-1996* (Priredio Vladimir Goati), Beograd, Beogradski krug i AKAPIT, 1997., 43-44.

³⁵ D. Radišić, *Hronologija događaja na prostoru prethodne Jugoslavije*, 372.

je stupila u vezu s predstavnicima Socijalističke partije Republike Srpske i s "našim ljudima" iz Saveza komunista – Pokreta za Jugoslaviju, te će ubrzo u Republici Srpskoj biti osnovana "Udružena levica".³⁶

Očito, ni spomenuti podaci ne daju odgovor o eventualnim stvarnim organizatorima i pokretačima akcije "Septembar 93". No, vidljiva je težnja Beograda da se, u sukobu s Karadžićem, osloni na određene snage koje su se nalazile upravo u Banjoj Luci. U tom smislu čini se mogućim da je Milošević, u sklopu svoje kompromisne politike, čiji je cilj bio natjerati vodstvo Republike Srpske na međunarodne mirovne inicijative, preko svojih ljudi potaknuo banjalučku pobunu. U tom smislu pobuna je trebala pokazati Radovanu Karadžiću da je nastupilo vrijeme da se pristane na kompromise i okonča rat, što su pobunjenici pokazali i kroz svoje socijalne i gospodarske, a kasnije i političke zahtjeve. Ako je Beograd zaista stajao iza pobune, onda pretpostavljam da je ona potaknuta preko veza i utjecaja koje je u Republici Srpskoj imao Resor državne bezbjednosti Ministarstva unutrašnjih poslova Srbije ■

ACTION "SEPTEMBER 93" - REBELLION OF ARMY OF SERB REPUBLIC IN BANJA LUKA

Summary

The paper deals with the rebellion of elements of 1st Krajina corps of Army of Serb Republic that began on September 10, 1993 in Banja Luka, during the war in Bosnia-Herzegovina. Serb soldiers rebelled against the widespread poverty and social problems in the Serb Republic. The crisis was resolved peacefully on September 17 when units that took part in the rebellion withdrew from Banja Luka. The paper presents how civilian and military authorities of Serb Republic responded to the rebellion. It also shows that immediately after the outbreak of rebellion there appeared rumors that there existed a deeper political background of the rebellion and that rebellious soldiers and their formal leaders were only executioners of a plan that had been created by others. The paper explains that the rebellion coincided with the beginning of crisis in relations between Serbian president

³⁶ "Transkripti razgovora raznih ličnosti (maj-avgust 1995)". u: *Republika Srpska Krajina, Deset godina poslije*, druga knjiga. Beograd, "Dobra volja", 2005., 121.

Slobodan Milošević and leadership of Serb Republic headed by Radovan Karadžić. Because of the involvement of Belgrade in war in Bosnia-Herzegovina newly proclaimed Federal Republic of Yugoslavia (Serbia and Montenegro) was put under international sanctions and isolation. Because of this economic and social situation in Serbia soon became very difficult and this forced Milošević to accept international peace plans for Bosnia-Herzegovina. Although Serb Republic in Bosnia-Herzegovina was established by the will and support of Belgrade, its leadership refused to accept these peace plans because it did not want to relinquish territories captured at the beginning of war and it also did not want any solution within the internationally recognized borders of Bosnia-Herzegovina. There is a possibility, although not substantiated by clear evidence, that Milošević's men in fact organized the rebellion in Banja Luka, in order to show Serb Republic's leadership that compromises must be made and war brought to an end. But in fact Karadžić retained his uncompromising position until 1995 when offensive of Croatian and Bosniak forces, as well as NATO air strikes, finally forced him to accept negotiations that finally resulted in Dayton peace accords ■

(Translated by the author)